

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ОЛІФЕР ОЛЕНИ ЄВГЕНІЇВНИ
«СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В АНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ»,
що подана на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук за спеціальністю
09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Під час повномасштабної війни в Україні, яка спричинює особистісні і суспільні кризи, дослідження проблеми ідентичності особистості є надзвичайно важливою для досягнення гідного миру і повоєнного відновлення країни. Тому вважаю, що актуальність дисертації Олени Оліфер «СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В АНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ», в якій дослідниця шукає теоретико-методологічні інструменти досягнення ідентичності, є безумовною.

Дисертантка вірно вказує на важливість логічного аналізу мови задля з'ясування необхідних і достатніх умов для суджень про ідентичність особистості, зазначаючи, що саме аналітична філософія здатна ефективно здійснити цей аналіз.

Можу погодитися, що для виявлення проблемних аспектів застосування поняття ідентичності в сучасних умовах евристично доцільним може бути метод уявного експерименту. Підтримую положення про те, що уявний експеримент може ставати способом досягнення онтологічних передумов розуміння проблеми ідентичності особистості в соціальній філософії.

Відзначу, що в дисертації проблема ідентичності особистості, як її формулюють в аналітичній філософії, була достатньо коректно перенесена в проблемне поле соціальної філософії.

Погоджуюсь, що дисертантка вперше на матеріалі аналітичної філософії розглянула соціально-філософські аспекти проблеми ідентичності особистості, яка полягає в обґрунтуванні логічно необхідних і достатніх умов, що забезпечують самототожність особистості в межах певної моделі темпоральної тривалості буття людини. Дійсно, в контексті соціальної філософії проблему ідентичності особистості можна інтерпретувати як формування Я й збереження його цілісності й кількісної незмінності впродовж часу шляхом суспільної взаємодії, а також інтеграцію суспільного досвіду.

Слід відзначити продуктивність актуалізації і розвитку дисертанткою концепту «практична ідентичність», який був запропонований К. Корсгаард. О. Оліфер розглядає феномен практичної ідентичності в контексті саме соціальної філософії: «На основі визначення практичної ідентичності через діяльність доведено, що вона реалізується через взаємодію з іншими під час включення індивіда в соціальні та культурні інститути, практична ідентичність особистості є соціально-філософською моделлю опису буття людини в суспільстві» (с. 27-28).

Отже, можна погодитися з дисертанткою, що наукова новизна роботи полягає у тому, що підходи аналітичній філософії до ідентичності особистості були доволі коректно перенесені в контекст соціальної філософії. На цій основі дослідницею здійснено соціально-філософський аналіз практичної ідентичності як моделі ідентичності особистості, показано можливості застосування цієї моделі для концептуалізації суспільного буття людини. Можу визнати евристично продуктивним осмислення якості соціальної взаємодії як критерію плідності ідентичності особистості й соціальної ідентичності.

В цілому представлена дисертація є завершеним дослідженням, відзначається структурною цілісністю, положення новизни є методологічно обґрунтованими. При цьому хотілося б окреслити декілька сюжетів, які

актуалізують дискусію і спонукають висловити проблемні питання й побажання.

1. В одному з пунктів новизни дослідниця здійснює порівняння категорій «практична ідентичність» і «соціальна ідентичність». Вона зазначає, що «їх відмінність полягає в тому, що практична ідентичність є внутрішнім відношенням, яке описує унікальність і автентичність буття особистості у діяльності, тоді як соціальна ідентичність – зовнішнє відношення, що виникає під час ідентифікації соціального суб'єкта з соціальною групою чи роллю» (с. 28). І додає: «Завдяки суспільній взаємодії особистість набуває здатності інтегрувати здобутий досвід у наратив, перетворюючи соціальні ідентичності на частину індивідуальної життєвої історії, підтримуючи цілісність свого Я» (с. 28).

Дані положення викликають запитання. Чи обмежується концепт «практична ідентичність» описом лише унікальності і автентичності буття особистості у діяльності, а концепт «соціальна ідентичність» лише відношення, що виникає під час ідентифікації соціального суб'єкта з соціальною групою чи роллю у такій групі? З моєї точки зору, практична ідентичність може бути ознакою ідентичності як особистості, так і соціуму, які активізуються, входять у діяльний стан. Нагадаю на таке усталене поняття як «суспільні практики». Пропоную у подальших дослідженнях осмислити можливість використання концептів «практична ідентичність особистості» й «практична ідентичність соціуму».

2. Авторка підкреслює, що соціальна ідентичність – це «ототожнення себе з іншими в межах соціальної групи чи ролі, така ідентичність наголошує на типовому» (с. 188). Аналізуючи мою позицію, дисертантка пише далі: «Н. Хамітов розглядає соціальну ідентичність у контексті порівняння з іншими, зазначаючи, що ідентичність особистості як узгодженість з собою є «автентичністю». На нашу думку, автентичність, або унікальність, є основою рисою практичної ідентичності як тотожності Я в часі» (с. 188).

Цілком погоджуючись з тим, що автентичність можна співвіднести з унікальністю і що вона постає тотожністю Я в часі, хочу зазначити, що автентичність може бути характеристикою і особистості, і спільноти, а тому замість «тотожності Я у часі» слід написати «тотожності особистості і спільноти у часі». Інакше складається враження, що автентичність стосується лише особистості, яка усвідомлює себе як окреме Я. У цитованій дисертанткою моїй позиції я міркую про автентичність в контексті ідентичності особистості. Однак це не означає, що автентичність не може виявлятися щодо спільноти й суспільства. Автентичність в цьому контексті – творча відповідність традиціям і архетипам культури.

У наступних наукових розвідках слід більш детально і глибоко співвіднести поняття «самототожність», «ідентичність», «автентичність» у їх єднанні з поняттями «особистість» і «суспільство». Також було непогано співвіднести поняття «ідентичність особистості», «самоідентичність» і «екзистенція».

3. Дисертантка у вступі доволі коректно визначила мій теоретико-методологічний підхід: «філософська антропологія як метаантропологія», а з її аналізу моєї позиції щодо ідентичності, можу сказати, що вона в цілому усвідомила принципи цього підходу. Вважаю, що в подальших дослідженнях проблеми ідентичності особистості продуктивно було б використати методологічні можливості метаантропології, а також соціальної метаантропології, яку розвиває професор С. Крилова. Це, на мою думку, дозволило б зробити низку евристично цінних висновків щодо трансформацій ідентичності в буденному, граничному й метаграничному бутті людини та суспільства.

4. Хочу порадити дисертантці в майбутніх наукових розвідках звернутися й до гендерних аспектів проблематики – адже ідентичність особистості в реаліях людського буття сьогодні постає як ідентичність особистості жінки й особистості чоловіка. Думаю, що в цьому контексті для авторки продуктивною буде методологічний потенціал андрогін-аналізу як

сучасного напрямку вітчизняного філософського психоаналізу, який заснований на світоглядній й методологічній основі метаантропології.

Висловлені зауваження та побажання не знижують значущості роботи, більше того, вони підкреслюють її інноваційність, складність й міждисциплінарний характер проблематики, яка знаходиться на перетині соціальної філософії, філософської антропології, філософії культури, історії філософії, логіки, а тому натякають на необхідність і можливість нових досліджень.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Оліфер Олени Євгеніївни «СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В АНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ» відповідає сучасним вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України, а його авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

**Член-кореспондент НАН України,
доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу філософської антропології
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди
Національної академії наук України**

Н.В. Хамітов

Підпис Н.В. Хамітов
засвідчую.
Учений секретар Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України.
Р.В.Самчук Р.В.Самчук

